

УДК 332:631.1

Н. І. Паляничко,
к. е. н., старший науковий співробітник,
Національна академія аграрних наук України

ПОТЕНЦІАЛ ЗАЛУЧЕННЯ ІНСТРУМЕНТУ СТРАХУВАННЯ ПРИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ВИКОРИСТАННІ ЗЕМЕЛЬ

N. Palianychko,
PhD, Senior Research, National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine

THE POTENTIAL OF THE INSURANCE INSTRUMENT USING FOR AGRICULTURAL LAND USE

На основі аналізу статистичних даних доведено посилення антропогенного навантаження на агроєкосистему регіонів та обґрунтовано необхідність реформування організаційно-економічних відносин у системі агровиробництва. Кінцевою метою цих реформ є пошук компромісної рівноваги між зростанням рівнів рентабельності агровиробничої підприємницької діяльності та забезпеченням збалансованого рівня землекористування як ключового компонента досягнення прийняттого стану агроєкологічної безпеки.

Запровадження вільного обігу земельних ділянок сільськогосподарського призначення відкриває перед землевласниками спектр нових можливостей щодо залучення системи фінансово-економічних інструментів ринкового характеру для досягнення економічної стабільності при раціональному використанні агроресурсного потенціалу регіонів. До останнього моменту не використовується інструмент екологічного страхування, важливим видом якого з високим фінансово-екологічним потенціалом є страхування ризиків сільськогосподарського землекористування. Початковим кроком опрацювання і запровадження інструменту страхування є встановлення страхових ризиків, які визначають механізм його функціонування. В роботі розглянуто перелік ризиків появи негативних результатів підприємницької діяльності від суб'єктів з укрупненим банком земель у секторі рослинництва, окремим аспектом яких є погіршення агрохімічних показників якісного стану ґрунтів на ділянках земель сільськогосподарського використання з послідувачим загостренням проблем агроєкологічної і продовольчої безпеки.

The enhancing of anthropogenic loading was demonstrated by analyzing of statistical data. Has been grounded the necessarily of reforming organizational and economic relations in the agricultural production. The ultimate goal of these reforms is to find a compromise balance between increasing levels of profitability agro-industrial business and the provision of sustainable land use as a key component of achieving an acceptable state of agro ecological security.

The introduction of free movement of agricultural land opens landowners range of new opportunities to attract in financial and economic system the market-based instruments to achieve economic stability and the rational use of agricultural resources potential. Until recently, is not used the environmental insurance with an important type of that is insurance of risks with using agricultural land that have got high financial and environmental potential. The initial processing step and introducing the instrument insurance is the establishment of insurance risks that determine the mechanism of its functioning. It was considered a list of the risks from negative results of business activities of entities with the biggest land bank in crop sector, separated aspects of which is worsening of agro-chemical indicators of soil quality in areas of agricultural land use with the subsequent deterioration of agro-ecological and food security.

Ключові слова: страхування ризиків землекористування, збалансоване землекористування, агроєкологічна безпека, землі сільськогосподарського призначення, ґрунти.

Key words: insurance of land-using risks, balanced land-use, agricultural and ecology safety, agricultural land, soils.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Ефективність економічної діяльності визначається співвідношенням показників "затрати-вигоди". Мета кожного виробника, у тому числі і у секторі сільськогосподарського землекористування, полягає у мінімізації витрат і наро-

щуванні прибутків. При цьому нерідко для досягнення мети збільшення прибутковості, відбувається нехтування інтересами суспільства у забезпеченні прийняттого рівня екологічної і агроєкологічної безпеки у тому числі, ключовим компонентом якого є досягнення

Таблиця 1. Частка виробництва деяких культур сільськогосподарськими підприємствами у загальному обсязі в Україні, %

	Зернові культури	Бурак цукровий	Олійні культури	Соя	Ріпак та кольза
1990	97,2	100,0	98,3	100,0	100,0
1995	90,5	96,3	92,5	100,0	99,6
2000	80,4	85,3	79,7	94,6	94,6
2005	63,4	67,0	63,7	77,1	84,9
2010	59,2	82,1	65,9	79,8	78,0
2011	59,5	81,6	66,1	79,5	78,4
2012	58,7	82,1	65,8	76,6	84,0
2013	58,2	74,2	66,3	76,4	79,1
2013 ¹	58,3	74,2	66,1	76,3	79,1
2014 ¹	56,9	83,7	66,0	76,2	77,1
2015 ¹	56,9	83,7	65,9	74,6	79,1
2016 ¹	56,7	85,9	65,1	73,3	79,1

¹ без врахування тимчасово окупованих територій.
Джерело: побудовано автором на основі даних [1, с. 76—85].

збалансованого рівня використання земель. За таких умов набувають актуальності як законодавчі регуляторні впливи держави, так і система економічного інструментарію, які консолідовано покликані віднайти балансове співвідношення компромісного характеру у вирішенні двоєдиної проблеми: забезпечення прийнятних рівнів рентабельності і стану навколишнього природного середовища. Запровадження вільного обігу сільськогосподарських земельних ділянок за умов ринкової конкуренції для всіх учасників має прискорити вирішення цих проблем. Каталізатором виступають нові можливості щодо набуття фінансової стабільності від використання системи ринкових економічних важелів. Одним із таких важливих фінансово-економічних інструментів є страхування ризиків сільськогосподарського землекористування, що покликаний пом'якшити фінансовий тягар для агровиробників всіх форм господарювання, який потребує додаткового вивчення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми забезпечення збалансованого використання земельно-ресурсного потенціалу досліджувались у роботах І.К. Бистрякова, О.М. Гарнаги, Д.С. Добряка, А.М. Третяка та ін. Еколого-економічні аспекти безпечного агрокористування викладено в працях О.П. Канаща, Д.І. Бамбіндри, Г.Д. Гуцуляка, Ю.О. Лупенка, Д.Я. Новаковського, О.І. Фурдичка та ін. Розвитку інструменту екологічного страхування присвячено роботи Л.М. Грановської, Т.П. Галушкиної, О.А. Ковалю, А.О. Кошеля, А.Г. Мартина. Але проблеми реформування земельних відносин за умов нинішньої економічної кризи обумовлюють актуальність питань зниження рівня загрози потенційних збитків для агрови-

робників. Отже, постає необхідність вивчення проблем розвитку і широкого запровадження економічного інструменту страхування ризиків сільськогосподарського землекористування, що виконує функції важеля при вирішенні проблеми забезпечення прийняттого рівня агро-екологічної безпеки.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є креслення потенціалу використання економічного інструменту страхування ризиків сільськогосподарського землекористування як важеля забезпечення прийняттого рівня агро-екологічної безпеки для пом'якшення економічного навантаження на середніх і дрібних агровиробників.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Ведення бізнесу у секторі сільського виробництва ускладнено умовами існуючої економічної кризи в Україні. Крім того, суттєві перепони створюються важко прогнозованими кліматичними умовами, що додатково обтяжується постійним погіршенням якісних характеристик ґрунтового покриву на землях сільськогосподарського призначення. Найбільший вплив серед господарюючих суб'єктів на землі сільськогосподарського призначення створюється від діяльності сільськогосподарських підприємств, перш за все, приватної форми власності. Підставами такого ствердження є результати аналізу структури сільськогосподарських угідь у розрізі суб'єктів господарювання та аналіз обсягів збору врожаїв сільськогосподарських культур. Так, згідно з даними статистичної звітності [1, с. 66], сільськогосподарськими підприємствами недержавної форми власності станом на 2015 р. оброблялось понад 46% сільськогосподарських угідь України, а ріллі — понад 57% (18,7 млн га).

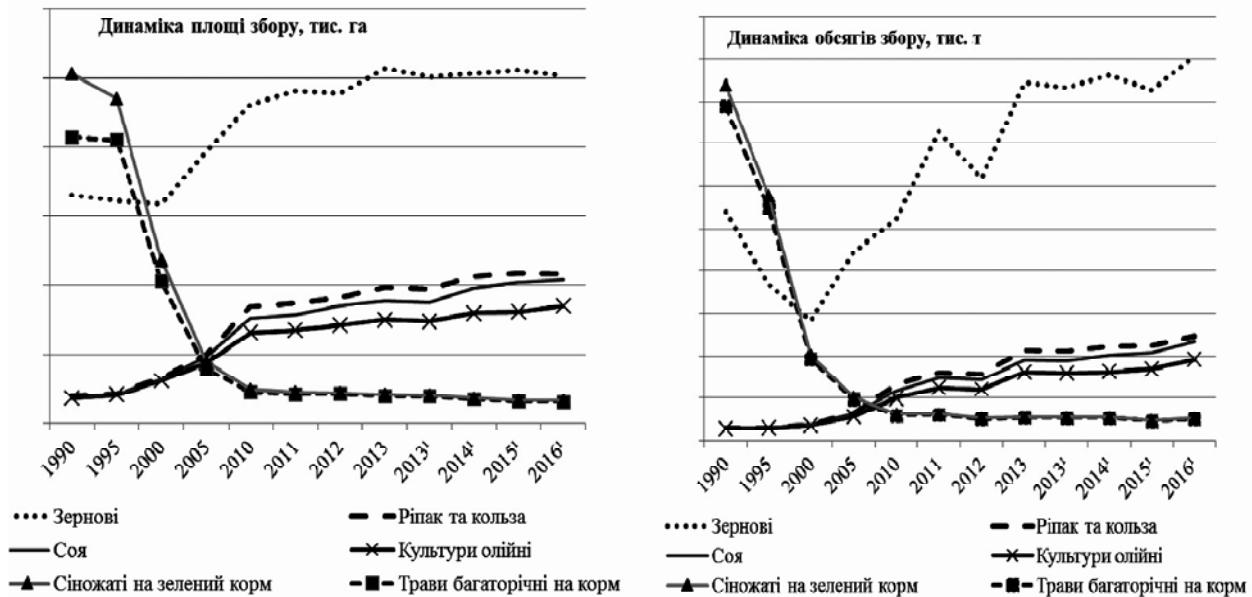

Рис. 1. Динаміка обсягів виробництва деяких сільськогосподарських культур в Україні

Джерело: побудовано автором на основі даних [1, с. 76 — 85].

З цієї площі ріллі, яку обробляють сільськогосподарські недержавні підприємства, понад 80% зайнято зерновими, цукровим буряком, олійними, соєю та ріпаком, решту площі відведено під вирощування картоплі, овочевих та баштанних культур, кормової кукурудзи і лише трохи більше 4% припадає сукупно під площі збору трав'яних культур. З усього обсягу виробництва виснажливих сільськогосподарських культур, вирощування яких спричинює високі рівні антропогенного навантаження на ґрунтовий покрив, найбільші обсяги сконцентровано у недержавних сільськогосподарських підприємствах (без врахування фермерських господарств) (табл. 1).

Важливо відмітити, що у загальному обсязі виробництва сільськогосподарської продукції рослинницького сектору сукупна частка зазначених культур за період незалежності (останніх 25 років) збільшилась у загальному обсязі виробництва рослинницької продукції в Україні від 50% до 72% як за площами, так і за обсягами валових зборів. Це підтверджується динамікою обсягів виробництва, що зображена на рисунку 1, на якому продемонстровано стабільне збільшення обсягів зернових, ріпаку, сої, олійних, натомість динаміка виробництва трав та угідь, що створюють екологостабілізуючий вплив на агроecosистему демонструє драматичне скорочення. Скорочення також фіксується і для внесення органічної компоненти добрив, що негативним чином впливає на агрохімічний стан ґрунтів. Так, обсяги внесення перегною

ВРХ за роки незалежності зменшилися більш, як у 25 разів, а протягом 2004—2011 рр. господарствами України у середньому внесено менше однієї тонни гною на гектар, тоді як мінімальна норма для забезпечення бездефіцитного балансу гумусу, залежно від ґрунтово-кліматичної зони, становить від 8 до 14 тонн на гектар [8]. Внесення мінеральних добрив, попри поступове збільшення їх обсягів, лишається недостатнім, а основну частку з них становлять азотні. Отже, порушується науково обґрунтоване співвідношення азоту, фосфору й калію. Майже припинені роботи з хімічної меліорації, що у підсумку спричинює негативний вплив на землі.

Такий короткий аналіз дає підстави стверджувати про незбалансовану структуру площ сільськогосподарських культур, і більш того, є свідченням порушення сівозмін. Це провокує зростання рівня антропогенного навантаження на агроландшафт регіонів, збільшення загроз агроecологічній, а відтак, і продовольчій безпеці, що підтверджується результатами агрохімічних обстежень якісних характеристик земель. Зокрема за інформацією майже десятирічної давності, згідно ДНТЦ "Центр держродючість" (з березня 2013 р. — ДУ "Інститут охорони ґрунтів України") внаслідок дегуміфікації щорічно втрачається від 0,6 до 1,0 т/га гумусу та спостерігається від'ємний баланс елементів живлення (нестача понад 100 кг/га), а за період 1986—2005 рр. уміст гумусу зменшився на 0,5% [7, с. 49—52].

За умов існуючої економічної кризи та недостатньої підтримки з боку держави, в Україні стали збитковими, збанкрутували і припинили діяльність понад 2 тис. дрібних сільськогосподарських господарств лише за перший квартал 2017 р. [2]. Виробники сільськогосподарської продукції змушені нарощувати обсяги продукції тих культур, які мають найвищі рівні рентабельності та змушені експлуатувати ресурсний потенціал з порушенням агротехнологічних вимог. Обнадійливими виглядають законодавчі ініціативи, які задекларовано у Законі України "Про державну підтримку сільського господарства України" [9] та у прийнятій на його виконання Постанові Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку розподілу бюджетної дотації для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції у 2017 році" [10], але виникає запитання принцип визначення кола потенційних отримувачів бюджетних дотацій, яке обмежено видами сільськогосподарської діяльності, що зазначені у документах.

Недосконалість нормативно-законодавчого поля створює потенційний стимул до подальшого укрупнення існуючих великих підприємств і малоефективний для дрібних виробництв, що функціонують у секторі сільського господарства. Наслідком укрупнення сільськогосподарських підприємств як за обсягами фінансових ресурсів та виробництва продукції, так і розширення їх земельних банків є потрапляння цінової стабільності на продовольчу продукцію у роздрібній мережі, а відтак, і фінансово-економічної стабільності країни в залежність від їх роботи. Станом на середину 2016 р. сукупна площа десяти найбільших агропідприємств України була порівняною з площею Черкаської області. Наприклад, у 2011 р. компанією "Укрлендфармінг" було сформовано найбільший земельний банк не тільки в Україні, але й у всій Євразії — у 2010 р. вона мала понад 436 тис. га сільськогосподарських угідь [3, с. 74; 4; 5], а станом на середину 2016 р. — 670 тис. га. Земельний банк решти підприємств показує менші результати: "Кернел" — 180 тис. і 330 тис. га у 2010—2011 рр., 390 тис. га у 2016 р.; ПАТ "Миронівський хлібопродукт" — по 280 тис. га у 2010—2011 рр., 360 тис. га у 2016 р. "Астарта — Київ" — 225 тис. і 245 тис. га та ін. На жаль, монополізації сільськогосподарського виробництва притаманні загрози не лише щодо диспропорцій ціноутворення на продовольчі товари, зниження рівня конкуренції, а також негативні впливи на якісний стан агроecosystem і земель у тому числі.

Не можна не погодитись зі стурбованістю вітчизняних вчених щодо негативних наслідків для соціально-економічної, екологічної складових розвитку сільськогосподарського виробництва, що є результатом гіперукрупнення агропідприємств [3, с. 72—75; 6, с. 40]. Серед найбільш очевидних загроз можна назвати:

— висока потенційна можливість втрати селянами контролю над родючими землями через надмірне нарощування обсягів земельних банків підприємницькими формами агровиробничої діяльності;

— загострення соціально-економічних проблем у сільській місцевості та створення загрози існування дрібних населених пунктів, посилення відтоку населення працездатного віку через зростання рівня безробіття та зниження рівнів доходів серед сільських жителів у зв'язку із збільшенням частки промислових монокультур у структурі виробництва сільськогосподарської продукції рослинництва;

— ущільнення ґрунтів та руйнацію транспортної інфраструктури сільських територій через використання високотонної техніки та її перенавантаження, що крім руйнації покриття шляхів в Україні, призводить до окислення земель сільськогосподарського призначення;

— порушення вимог екологозберігаючих агротехнологій та збалансованої структури угідь регіонів, що активізує процеси ерозії ґрунтів;

— поглиблення структурних міжгалузевих диспропорцій з перевагою рослинницьких галузей над тваринницькими, що призводить, серед інших негативних наслідків, до посилення нестачі виробництва органічної компоненти добрив та пропорційне збільшення обсягів застосування продукції агрохімії, внаслідок чого зростає рівень антропогенного навантаження на агроландшафт через забруднення навколишнього природного середовища небезпечними речовинами.

У підсумку, відбувається деградація ґрунтового покриву на ділянках сільськогосподарського призначення, що загрожує рівню агроecological і продовольчої безпеки держави.

Таким чином, потребують реформування організаційно-економічні відносини між виробниками сільськогосподарської продукції і державою, а найбільшої гостроти проблема удосконалення правил цієї взаємодії набуває напередодні запровадження ринку сільськогосподарських земель. Постає питання пошуку інших джерел фінансових надходжень.

Впровадження вільного обігу земельних ділянок сільськогосподарського призначення за умов вільної прозорої конкуренції для всіх учасників ринкової взаємодії, зможе сприяти вирішенню цієї проблеми. Слід відмітити, що для забезпечення рівних умов для господарюючих суб'єктів необхідно законодавчо закріпити комплекс обмежень задля перешкоджання гіпермонополізації і збереження середнього і малого сільськогосподарського виробництва, що матиме позитивний вплив на соціально-економічний і еколого-економічний розвиток сільських територій.

Ключовим аспектом функціонування ринку агроземель є можливість капіталізації природно-ресурсного потенціалу і, перш за все, земельних ресурсів. Крім того, відкривається широкий спектр залучення комплексу фінансово-економічних інструментів, функціонування яких вимагає впровадження ринку землі. Одним із таких інструментів з високим потенціалом фінансово-економічної підтримки агропідприємств виступає страхування ризиків сільськогосподарського землекористування, ставки якого визначаються рівнем ймовірності появи негативних результатів. При цьому має застосовуватись певна шкала нормування обсягів страхових виплат в залежності від впроваджених заходів і докладених зусиль щодо зниження рівня ризику. Суть інструменту полягає у наданні фінансової компенсації виробникам рослинницької продукції у разі неотримання запланованих рівнів врожаїв з наступними збитками за умов ведення ними землекористування на збалансованому рівні. Тобто, якщо причиною збитків виступають форс-мажорні обставини, а не втрата родючості ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення від надмірної експлуатації агроресурсного потенціалу. Запровадження інструменту страхування ризиків сільськогосподарського землекористування, на нашу думку, сприятиме захисту середніх і дрібних агропідприємств, збереженню фермерських господарств. Такі господарюючі суб'єкти є цільовою аудиторією для вказаного фінансово-економічного інструменту і визначають потенціал фінансових активів для банку його функціонування. Ефективність і життєздатність цього інструменту забезпечується його основним принципом обопільної зацікавленості як підприємців, так і страхової компанії. Зацікавленість землекористувачів обумовлено зниженням фінансового навантаження у разі настання страхових випадків, а страхувальники зацікавлені у збільшенні обсягів страхових внесків.

Але реформування земельних відносин, як і будь-які реформи національного рівня, потребує проведення масштабних обсягів робіт, як у сфері удосконалення нормативно-законодавчого поля (перш за все, через законодавче закріплення комплексу обмежень, що спрямовані на захист національних інтересів, середніх і дрібних агропідприємств, упередження виникнення монополій, розвиток інфраструктури і т. ін.), так і різних аспектів інституціонального розвитку та інформаційної забезпеченості прозорого функціонування ринку земель та інструменту страхування ризиків сільськогосподарського землекористування:

- впровадження земельного банку на державному рівні, в якому реєструється інформація для всіх ділянок з повним спектром даних щодо юридичної приналежності, місцерозташування та координат, якісних характеристик ґрунтового покриття тощо;

- проведення періодичної інвентаризації земель як за питаннями юридично-господарської приналежності, так і за агрохімічними показниками якісного стану земель;

- завершення розмежування ділянок різних форм власності;

- активізацію моніторингової діяльності на постійній основі як за агрохімічними показниками якісного стану ґрунтового покриття, так і за способами використання земельних ділянок.

ВИСНОВКИ

Існуюча еколого-економічна криза в Україні призвела до банкруцтва лише протягом 2017 р. більш як 2 тис. дрібних агропідприємств та до укрупнення решти. Враховуючи незбалансований підхід до землекористування у найбільших агровиробників, з високою ймовірністю можна очікувати зниження рівня агроекологічної безпеки та погіршення стану ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення. Виправлення ситуації вбачається можливим через впровадження вільного обігу земельних ділянок сільськогосподарського призначення за умови законодавчо закріплених обмежень, які спрямовуються на захист національних інтересів середніх і дрібних агропідприємств. Крім обмежень, вирішенню цієї проблеми сприятиме використання супутніх до рику земель фінансово-економічних інструментів, як наприклад, страхування ризиків сільськогосподарського землекористування. Ефективність і життєздатність цього інструменту забезпечується його основним принципом обопільної зацікавленості як підприємців, так і страхової компанії. Зацікавленість землекористувачів

обумовлено зниженням фінансового навантаження у разі настання страхових випадків, а страховальники зацікавлені у збільшенні обсягів страхових внесків.

Література:

1. Сільське господарство України: Статистичний збірник. 2015 р. — Державна служба статистики України. — К., 2016. — 360 с.

2. Американці допомогут українським фермерам получить кредиты [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://landlord.ua/amerikantsyi-pomogut-ukrainskim-fermeram-poluchit-kredityi/>

3. Залізко В.Д. Вплив агрохолдингізації сільськогосподарських підприємств на соціально-економічний розвиток сільських територій / В.Д. Залізко // Економіка України. — 2013. — № 6. — С. 71—78 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: file:///C:/Users/fdff0n/Downloads/EkUk_2013_6_7.pdf

4. Бородіна О.М., Геєць В.М., Гуроров А.О. та ін. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація: наук. доп.; [за ред. В.М. Геєця, О.М. Бородіної, І.В. Прокони]. — К.: Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, 2012. — 56 с.

5. Топ-10 агрохолдингов України в одній інфографіці [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://businessviews.com.ua/ru/business/id/top-10-agroholdingov-ukrainy-v-odnoj-infografike-1151/>

6. Шворак А.М. Агрохолдинги і консолідація земель сільськогосподарського призначення / А.М. Шворак // Землеустрій і кадастр. — 2013. — № 3. — С. 36—24.

7. Національна доповідь про стан родючості ґрунтів України. Під ред. С.А. Балюк, В.В. Медведєв, О.Г. Тараріко, В.О. Греков, А.Д. Балаєв / Мін-агрополітики, Центрдержродючість, НААНУ, ННЦ ІГА імені О.Н. Соколовського, НУБіП. — К.: 2010, — 113 с.

8. Яцук І., Панасенко В. Ґрунти потребують захисту / І. Яцук, В. Панасенко // Віче. — 2913. — № 3 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/3785/>

9. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 р. № 1877-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1877-15/page>

10. Про затвердження Порядку розподілу бюджетної дотації для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції у 2017 році: Постанова Верховної Ради

України від 24.03.2017 р. № 83 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/83-2017-%D0%BF/page>

References:

1. State Statistics Service of Ukraine (2016), Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy: Statystychnyj zbirnyk. 2015 [Agricultural Ukraine: Statistical Yearbook 2015], Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

2. Landlord (2017), "Americans will help Ukrainian farmers get loans", available at: <http://landlord.ua/amerikantsyi-pomogut-ukrainskim-fermeram-poluchit-kredityi/> (Accessed 10 May 2017).

3. Zalizko, V.D. (2013), "The impact of the transfer of farms in agriholdings on the socio-economic development of rural areas", Ekonomika Ukrainy, vol. 6, pp. 71—78.

4. Borodina, O.M. Heiets', V.M. and Hutorov, A.O. (2012), Ukrain's'ka model' ahrarnoho rozvytku ta ii sotsioekonomichna pereoriientatsiia [Ukrainian model of agricultural development and its socio-economic reorientation], In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

5. BusinessViews (2016), "Top-10 agroholdings of Ukraine in one infographic", available at: <http://businessviews.com.ua/ru/business/id/top-10-agroholdingov-ukrainy-v-odnoj-infografike-1151/> (Accessed 10 May 2017).

6. Shvorak, A.M. (2013), "Agroholdings and consolidation of agricultural land", Zemleustrii i kadastr, vol. 3, pp. 36—24.

7. Baliuk, S.A. Medvediev, V.V. Tarariko, O.H. Hrekov, V.O. and Balaiev, A.D. (2010), Natsional'na dopovid' pro stan rodiuchosti gruntiv Ukrainy [National Report on Ukrainian soil fertility], Min-ahropolityky, Tsentrderzhrodiuchist', NAANU, NNTs IHA imeni O.N. Sokolovs'koho, NUBiP, Kyiv, Ukraine.

8. Yatsuk, I. and Panasenکو, V. (2013), "Soils need protection", Viche, vol. 3, available at: <http://www.viche.info/journal/3785/> (Accessed 10 May 2017).

9. Verkhovna Rada of Ukraine (2004), Law "On State Support for Agriculture in Ukraine", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1877-15/page> (Accessed 10 May 2017).

10. Verkhovna Rada of Ukraine (2017), "On approval of Procedure allocation of budget subsidies for agricultural producers and stimulate production of agricultural products in 2017", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/83-2017-%D0%BF/page> (Accessed 10 May 2017).

Стаття надійшла до редакції 22.05.2017 р.